

OVER DE ESTHETIEK

GEORG WILHELM FRIEDRICH
HEGEL

Over de esthetiek

VERTALING & AANTEKENINGEN
Sybrandt van Keulen

BOOM — AMSTERDAM
KLEINE KLASSIEKEN

Oorspronkelijk verschenen als 'Einleitung'
tot Hegels *Vorlesungen über die Ästhetik*, 1835

© Oorspronkelijke uitgave Uitgeverij Boom,
Meppel/Amsterdam 1989

Uitgave in de reeks Kleine Klassieken 2012

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

Verzorging omslag & binnenwerk
René van der Vooren, Amsterdam

ISBN 978 94 6105 714 3 | NUR 730

Inhoud

- I AFBAKENING & FUNDERING VAN DE ESTHETICA
9
- 1 [De schoonheid van de natuur en van de kunst] 9
2 [De weerlegging van enkele bezwaren tegen
de esthetica] 12
- II WETENSCHAPPELIJKE BENADERINGSWIJZEN
VAN HET SCHONE EN VAN DE KUNST 29
- 1 [Het empirische als uitgangspunt van benadering] 29
2 [De idee van het schone als uitgangspunt van
benadering] 40
3 [De vereniging van het empirische en het ideële
gezichtspunt] 41
- III HET BEGRIP VAN HET SCHONE VAN DE KUNST 42
- [A] *Alledaagse opvattingen over de kunst* 46
- 1 Het kunstwerk als product van menselijke activiteit
47
2 Het kunstwerk is aan het zintuiglijke ontleend
en gemaakt voor de zintuigen van de mens 56
3 Het doel van de kunst 68
 a [Het principe van nabootsing van de natuur] 69
 b [De prikkeling van het gemoed] 75
 c [Het hogere substantiële doel] 77

INHOUD

[B] *De historische deductie van het ware begrip van de kunst* 88

1 De filosofie van Kant 89

2 Schiller, Winckelmann, Schelling 96

3 De ironie 99

[IV] DE INDELING 108

[1] [De idee van het schone van de kunst of het ideaal] 113

[2] [De ontwikkeling van het ideaal tot de bijzondere vormen van het schone van de kunst] 115

[3] [Het systeem van de afzonderlijke kunsten] 124

Mijne hooggeëerde heren,

Deze colleges zijn gewijd aan de *esthetica*; hun onderwerp is het uitgestrekte *rijk van de schoonheid*, en nader bepaald is de *kunst* en wel de *schone kunst* hun gebied.

Maar eigenlijk is de naam *esthetica* niet helemaal geschikt voor dit onderwerp. Want *esthetica* betekent, strikt genomen, de wetenschap van het zintuiglijke, van *de gewaarwording*,¹ en in deze betekenis is zij als een nieuwe wetenschap of veeleer als iets wat nog een filosofische discipline moest worden, ontstaan in de school van Wolff.² Dit gebeurde in de periode dat men in Duitsland kunstwerken beschouwde met betrekking tot de gewaarwording die zij dienden voort te brengen, zoals bijvoorbeeld de gewaarwording van het aangename, bewondering, vrees, medelijden, enz. Vanwege de ongeschiktheid of beter gezegd vanwege de oppervlakkigheid van de term *esthetica*, heeft men dan ook getracht om een andere term te bedenken, bijvoorbeeld de term kallistiek.³ Maar ook deze blijkt niet geschikt, want de bedoelde wetenschap beschouwt niet de schoonheid in het algemeen, maar louter het schone van de *kunst*. Wij willen het daarom bij de term *esthetica* houden omdat deze slechts als term voor ons onbelangrijk is en boven-

1 De term *esthetica* is afgeleid van het Griekse *aisthèsis*, dat gewaarwording of waarneming betekent.

2 Hegel bedoelt hier Alexander G. Baumgarten (1714–1762), die als leerling van Johann C. Wolff (1679–1754) met zijn werk *Aesthetica* (1750–1758) een nieuwe wetenschap beoogde te funderen. Van belang is ook zijn *Meditationis philosophicae de nonnullis ad poema pertinentibus* (Filosofische beschouwingen over enkele voorwaarden van het gedicht) uit 1735. Baumgarten breidt de rationalistische kentheorie (Descartes, Leibniz) zodanig uit dat ook poëzie als een bepaalde vorm van kennis kan worden begrepen.

3 Waarschijnlijk wordt hier verwezen naar het werk van Gottlieb Ph. Chr. Kaiser: *Ideen zu einem Systeme der allgemeinen reinen und angewandten Kalliästhetik* (1813).

dien onderhand zó is ingeburgerd, dat hij als term kan worden gehandhaafd. De eigenlijke benaming voor onze wetenschap is evenwel *filosofie van de kunst*, en preciezer gezegd *filosofie van de schone kunst*.⁴

4 De woorden 'Schönheit', 'schöne', 'schön' worden vrijwel altijd met 'schoonheid', 'schone', 'schoon' vertaald. Dit gebruik van 'schoon' houdt verband met het inmiddels in onbruik geraakte begrip 'schone kunsten'. Tegenwoordig gebruikt men daarvoor in de plaats termen als beeldende, vrije of autonome kunsten. Hegel gebruikt ook 'schoon' als hij het over natuurverschijnselen heeft in de betekenis van het eveneens in onbruik geraakte begrip 'natuurschoon'.

I

Afbakening & fundering van de esthetica

1

[*De schoonheid van de natuur
en van de kunst*]⁵

Met deze benaming sluiten wij meteen de schoonheid in de *natuur* uit. Een dergelijke begrenzing van ons onderwerp kan in eerste instantie lijken op een willekeurige bepaling, alsof iedere wetenschap het recht zou hebben haar omvang naar eigen goeddunken af te bakenen. Maar zo mogen wij de beperking van de esthetica tot het schone van de kunst niet opvatten. In het leven van alledag is men weliswaar gewend om van *mooie* kleuren, een *mooie* hemel, een *mooie* rivier, bovendien van *mooie* bloemen, *mooie* dieren en meer nog van *mooie* mensen te spreken, en hoewel wij ons niet in de strijd willen mengen in hoeverre aan al deze zaken de kwaliteit schoonheid terecht kan worden toegekend — en dus eigenlijk de schoonheid in de natuur naast die van de kunst geplaatst kan worden —, kan hiertegen om te beginnen wel worden ingebracht dat de schoonheid van de kunst *hoger* staat dan de natuur. Want de schoonheid van de kunst is *uit de geest geboren en herboren*, en zoveel hoger de geest en zijn producten staan boven de na-

5 In alle uitgaven van de esthetica is de tekst ingedeeld in hoofdstukken en paragrafen. De paragrafen zijn meestal voorzien van een aparte titel. In de verschillende uitgaven blijken de paragraaftitels onderling sterk te verschillen. De vertaling volgt voor de indeling en de titels de uitgave van Friedrich Bassenge: *Ästhetik*, West-Berlin: Verlag Das Europäische Buch 1985.

tuur en haar verschijningen,⁶ zoveel hoger staat het schone van de kunst boven de schoonheid van de natuur. *Formeel* beschouwd staat zelfs een slechte ingeving, zoals bij iedereen wel eens in zijn hoofd opkomt, *hoger* dan welk natuurproduct ook; een dergelijke ingeving sluit immers altijd nog geestelijkheid en vrijheid in. Wat de *inhoud* aangaat verschijnt bijvoorbeeld de zon wel als een *absoluut noodzakelijk* moment, terwijl een rare ingeving als *toevallig* en voorbijgaand weer verdwijnt, maar op zich beschouwd is zo'n natuurexistentie als de zon indifferent, dat wil zeggen niet in zichzelf vrij en zelfbewust; en beschouwen wij haar in noodzakelijke samenhang met iets anders, dan beschouwen wij haar niet voor zichzelf en dus niet als mooi.

Stelden wij nu in zijn algemeenheid dat de geest en zijn kunstschoonheid *hoger* staan dan de schoonheid in de natuur, dan is daarmee overigens zo goed als niets gezegd. Want hoger is een volstrekt onbepaalde uitdrukking die de schoonheid van de kunst en de natuur nog op het vlak van de voorstelling als naast elkaar staande aanduidt. Het geeft slechts een kwantitatief en daardoor uiterlijk onderscheid aan. Het *hogere* van de geest en zijn kunstschoonheid, tegenover de natuur, is echter niet slechts relatief, want pas de geest is het *waarachtige*, het alles in zichzelf bevattende, zodat al het schone alleen waarachtig schoon is wanneer het deel heeft aan dit hogere en hierdoor wordt voortgebracht. In deze zin verschijnt het schone in de natuur slechts als een weerschijn van de tot de geest behorende schoonheid, als een onvolmaakte, onvolledige verschijningswijze, één die naar haar *substantie* geestelijk van aard is. — Bovendien zal de beperking tot de schone kunst voor ons zeer vanzelfsprekend zijn, want ook al wordt er dikwijls over schoonheid in de natuur gesproken — minder

6 Met natuurverschijningen worden alle waarneembare dingen van de natuur bedoeld. Het gaat hier dus niet om bijzondere, eventueel mooie of sublieme, natuurverschijnselen, zoals bijvoorbeeld de bliksem of een waterval.